

Oluf Langgaard og Amtmanden

Et Blad af den thistedske Besættelseshistorie.

Ved HENR. LAURSEN.

1698 den 26. Februar afsagde Højesteret Dom i ”den sag angaaende det formeente thistedske besættelsis och troldoms verch”, og samme Dag udsendtes en kongelig Skrivelse, som befalede, at ”aldt hvis udi lands tings och andre ting bøger eller raadstue protocoller endten paa landet eller i købstederne kand vere indført den formeente besættelsis sag angaaende eller och got folch til prejudice paa dens gode nafven och røgte, skal uden videre ophold derudi saaledis udslettis, at det ey kand vere læsseligt.” I Thisted Bys og Hillerslev-Hundborg Herreders Tingbøger findes da ogsaa en Del Blade oversmurte med Blæk og gjort ulæselige. Men anderledes med Hassing-Refs Herreders Tingbog. Amtmanden, Jørgen Skeel Due, har ikke forsømt at sende den kongelige Skrivelse ogsaa hertil, der var nemlig her indført et Tingsvidne, som han var personlig interesseret i at faa udslettet, da det nok kunde være ham selv til Præjudice paa hans gode Navn og Rygte. Skrivelsen er ogsaa den 17. Marts indført i Tingbogen, men hvad Grunden nu end kan være, kongelig Majestæts Befaling er ikke efterkommet, Tingsvidnet er urørt.

Det drejer sig om Oluf Langgaard af Thisted og hans Datter, den niaarige Kirsten Olufsdatter Langgaard. Hun var den første, som efter Maren Spillemands kom under Mag. Oluf Bjørns Behandling og i Begyndelsen af Aaret 1696 blev erklæret for at være besat. Men snart kom der flere til¹⁾. I Juni kom Biskop Bircherod til Hillerslev Præstegaard for at undersøge Sagen, og derefter blev Maren Spillemands ført til Aalborg. Da det var lykkedes at faa hende til at ”gaa til Bekendelse”, skulde ogsaa Kirsten Langgaard sendes til Aalborg, men Faderen søgte paa alle Maader at forhindre det, og da han maatte frygte, at hun vilde blive ført bort med Magt, sendte han hende bort fra Byen og nægtede at give Oplysning om, hvor hun opholdt sig. Da de kongl. Commissarier Etatsraad Otto Skeel og Kancelliraad Jespersen, som skulde granske og inkvirere i Besættelsessagen og derefter indgive deres Relation om den hele Handel til Kongen, i Begyndelsen af August mødtes med Amtmanden og Biskoppen i Voer Præstegaard for at træffe Anstalt til de besattes Bortsendelse fra Thisted, havde de ogsaa ”ladet Oluf Langgaard, en trodsig og stivsinde Kompan, udfordre til sig fra Thisted og læste hannem Texten for”, uden at det dog gjorde nogen Virkning. Samtidig lod Amtmanden ved Thisted Byting føre et Tingsvidne for at faa bevisliggjort Oluf Langgaards Trods og Opsætsighed mod Øvrigheden. Oluf Langgaards Svar var Tingsvidnet ved Hassing-Refs Ting.

1696 13. August. Jens Christensen Rodsted af Thisted²⁾ paa Oluf Pedersen Langgaard af Thisted hans vegne havde stefnit Velborne HER Cancellie Raad och

amptmand Jørgen Skeel Due til Sønderskov udi Thisted bispegaard, och Emmiche Erichsen Kongl: Mayst: byefoget i Thisted, her til tinget i dag til vindis paahør och beskrivelse angaaende ofverlast Oluf Langgaard i hans eget huss søndagen d: 26 Julij skal vere forøfvæt; saa och for dens sandhed at vinde och til spørgsmaall at svare Christen Laursen skomager i Thisted, Laurs Jensen byefoget, Jens Bunde och Peder Christensen under bierget, alle i Thisted.

Knud Pedersen Riber af Thisted³⁾ paa velborne HER amptmands vegne var møt och protesterede och formodet, at saa som forleden løfverdag sidst afvigte och mandag forskrevne 4re mend deris vinde med fleere til Thisted byeting deris vinde hafver aflagt, saa bør samme vinder alle lovligen til vindis paahør at indkaldis, førend nogen vinder udi denne sag contra hans velborne hossbonde vorder udsted⁴⁾, och skulde tings vindet, som til Thisted byeting er ført, vel blefven producerit, om iche Rettens betienter, som det skulde gifve beskrefven, hafver verit i forhindring ved de Kongl: deputerede Commissarier udi Thisted at gifve Relation om de formeente besatte och for troldom beskyldte personer, formeener derfor ingen vinder vorder udsted, førend de som tilforn i sagen hafver vundet, lovlig vorder stefnit.

Jens Rodsted her til svarede, at som med stefnemaalet bevises, de mentionerede personer, som Monsr: Riber formeener her til borde stefnis, ochsaa er indstefnit for deris vinde at aflegge; at de iche er møt, maaskee hand ved bedre aarsag til end hand, och om de endskiønt imidlertid och siden de hafde gifvet lovlig kald och varsel, efter Sr: Knud Ribers foregifvende vinde til Thisted byeting skal hafve aflagt, saa har dog Monsr: Riber det iche endnu beviist, vil derfor formode, hans gjorde protestation iche kand hindre, mand joe efter lovlig afhiemlede och indførte stefnemaal maa faa vinderne sted til forhør, och om skiønt Monsr: Riber nu hafde det paaberaabende vinde at fremvise, saa formodes, det dog iche skulde kunde hindre, disse vinder at høre, eftersom de gandske indted strider imod de forrige.

Knud Riber refereridt sig til sit forrige indførte och paastaaer, at forskrefne 4re mend, Jens vert i Thisted och Christen Pedersen kudsk i biissgaard blef indstefned i denne sag, som angaaer och hafver sin oprindelse af Oluf Langgaards opsætsighed imod øfrigheden, som samme tings vinde vitløftig udviser och Jens Rodsted tillige med Oluf Langgaard self vent ofververindis, som hand iche self skal kunde negte eller fragaae, at hand joe vindispersonerne pro et contra examinerede, och ydermeere producerede Knud Riber de Kongl: deputerede deris sedel, hvilchen hand begierede herudi maatte indføres, af dato 13 Augusti under Velborne Otte Skeel

¹ Om hele Besættelseshistorien se Aarb. 1924 S. 58 ff.

² Amtsforvalterens Fuldmægtig.

³ Amtmandens Fuldmægtig.

⁴ vinde: vidne; Vidne; Vidnesbyrd; Tingsvidne.

och HER vice stiftamtmand Jespersens hender, som var skrefvet paa slet papier.

Jens Rodsted protesterede, eftersom den foreviste begiering om vindisbyrdernis hvile befindis paa slet papier, som er imod hanss Mayst: allernaadigst udgangne forordning, at ingen Documenter eller Memorialler, undtagen i Kongl: Mayst: sager, paa ustempleet papier maa udi Retten accepteris.

Knud Riber begierte endnu den af de Kongl: deputerede Commisariet HER Etads Raad Otte Skeel och Cancellie Raad Jespersen, hvis forretninger efter Kongl: allernaadigste befalling hafver vent at inqvirere udi Thisted om de formeente besatte och for troldom beskyldte personer och sandhed derefter udlede, huor for deris udgifne sedel nochsom udi Retten bøer accepteris och indføris, heldst fordi de virkeligen udi hanss Mayst: afari staaer och betiener, och begierer Rettens kiendelse deri.

Dommeren kiendte saaledis: at som fornemmis af indførte kald och varsel, Velbyrd: HER Cancellie Raad och amtmand, saa och byefogden Emmiche Erichsen i Thisted er lovlig indstefnit til vindis paahøer angaaende deris forøfvende ofverlast mod Oluf Langgaard i hanss huss d: 26 Julij sidst afviget, och Monsr: Riber paastaaer vinde forleden løfverdag til Thisted byeting at vere ført, som hand formeener skulde hindre denne vinde, mens som bemeldte vinde ey i Retten produceris, som skee burde, om der efter skulde kiendis, til med HER Rodsted paa Oluf Langgaards vegne beretter, indted mod hvis som ført er at vil føre, och som Monsr: Riber ellers i Retten fremviser en sedel paa slet papier af HER Etads Raad Otte Skeel och Cancellie Raad Jespersen udgifvet, Jeg med vindernis Examen skulde hvile, da som ingen sær Kongl: befalling for mig fremvises, Oluf Langgaard at vere forbuden vinder til sagens oplysning at maae føre, torde Jeg iche understaae mig imod loven och lovlig gifven kald och varsel at negte hannem sine vinder, men tillader vindet saa vit den fornefnede ofverlast angaaer, om nogen er skeed, at føris i tings vinde.

Och fremkom *Jens Nielsen Fortoft*, boende i Fortoft i Thisted sogen, som vandt med æd och opragte fingere efter loven, at søndagen d: 26 Julij paa Eftermidagen var hand i Oluf Langgaards huus udi Thisted, och straxen der efter kom ochsaa Emmiche Erichsen af Thisted der ind och bad god dag, och Oluf Langgaard stoed op imod ham, da sagde Emmiche Erichsen til ham, Jeg skal sige Eder en god dag fra HER amtmand, om hand vilde komme til ham, da sagde Oluf Langgaard, her ligger mit svar, Emmiche Erichsen sagde, Vil i iche komme til ham i mit huuss, hand sagde atter igien, her ligger mit svar. Emmiche Erichsen fliede bye svennen Peder Skipper sin kiep och drog sin degen⁵) ud, och da tog Oluf Langgaard fat paa ham, efter at Emmiche Erichsen vilde hafve støt til ham med degen, och fich ham fat om livvet med den eene haand och i fested paa degen med den anden haand och holdte ham, at hand kunde ingen steds komme. Och dermed gich hand⁶) ud och saae indted meere af deris handel.

Anders Christensen af Hundborrig fremkom og vandt efter loven, at forbemeldte omvundene tid kom Jens Rodsted til ham i Thisted ved Oluf Langgaards huus imod aften, och hand gich ind til Oluf Langgaards, och Anders Christensen gich bag efter, dog Jens Rodsted iche begierede hand skulde gaae der ind, och da hand kom ind udi Oluf Langgaards huus, efter at Oluf Langgaard hafde raabt ud af vinduet, at folch skulde komme ind och redde hanss lif, da saae hand, at Emmiche Erichsen stoed med en dragen koer⁷) imod hanss lif, och truet ham, och amtmanden stod paa den ene side af hannem og sagde til Oluf Langgaard, hvad vil du giøre, din best og din hund, da sagde Oluf Langgaard, Jeg skiuder mig til Kongens lov och ret, amtmanden svarede, Jeg agter hverchen lof eller ret. Och amtmanden stoed med en liden fich⁸) i hanss haand och slog til Oluf Langgaard med hanss haand udi nese och mund, at blodet rand ned paa hanss kleder til mit paa hanss bug, och blodet kom paa det papier og skrift, som amtmanden stoed med i handen, hvilchet var Oluf Langgaards svar, som amtmanden giemte i hanss lumme. Da raabte amtmanden paa bye svennen, at hand skulde gaae hen och tage Jeren och sette paa Oluf Langgaard, och bye svennen svarede, her har Jeg Jernet, da svarede amtmanden igien, da hand vilde gaae ad døren, slut mig ham med Jeren, det er min befalling.

Och nu tilspurde Knud Riber Anders Christensen, om hand var til Oluf Langgaards, da amtmanden kom der ind, och om hand iche hørde, at amtmanden tilholdte Oluf Langgaard at efterlefve øfrigheds befalling og komme need til Aalborg med hanss baren Kirsten Olufsdatter, svarede hand ney, hand hørde det iche, och om det passerit, saa var det skeed, før hand kom der ind.

Jens Rodsted tilspurde ham, om Oluf Langgaard gaf nogen aarsag til slig ofverlast endten med usømmelig ord eller i andre maader; der paa bad hand sig Gud til hielp, at hand gjorde iche, det hand hørde meedens hand var der inde.

Jens Nielsen tienendis Niels viseterer i Thisted vandt, at forømmeldte dag, som er omvunden, kom hand af marchen och hafde fløt hanss hossbondis heste, och kom til Oluf Langgaards huuss, huor en stoer deel folch stoed for døren, och Jens Rodsted kom gangendis och sagde, Er her nogen af i got folch, som hafver hiemme her i byen, saa kommer her ind med mig och seer hvad her passerer. Och da hand kom der ind, stoed Oluf Langgaard mit paa gulfvet i stuen, och amtmanden stoed ved den ene side paa hannem och Emmiche Erichsen paa den anden side af ham, och Oluf Langgaard var blodig baade i nese och mund saa vel som ochsaa paa hanss kleder, och der var toe dripper blod paa amtmandens halssklede, och Oluf Langgaard stod med noget papier, som var sammen lagt og var blodig, och hand lagde det paa bordet, och amtmanden tog det, och Oluf Langgaard sagde, det er mit svar, da sagde amtmanden, En hunsfot er det, och Emmiche Erichsen stod for Oluf Langgaard med hanss dragen degen, och amtmanden slog til Oluf Langgaard med hanss nefve i hanss nesse och mund, och Oluf Langgaard sagde, Lov och ret skal skille oss ad, da sagde

⁵ Kaarde.

⁶ nemlig Vidnet.

⁷ Kaarde.

⁸ Lomme, Pung.

amptmanden, hand passte iche om lov og ret, din hund, din best, du skal faae en ulyche, hvilchet Emmiche Erichsen tillige med amptmanden sagde, nemlig at hand skulde faae en ulyche, och Emmiche Erichsen hafde sin dragendis degen for ved Oluf Langgaards brøst, och amptmanden tog om degnen och bad hand skulde stiche den i skeeden, och amptmanden sagde til Peder Skipper, set den best fast i Jeren, och nogle gange repeterit det, da sagde Peder Skipper byesvennen, fallile, Jeg kan indted holde ham, och amptmanden befalede Christen Kudsk, gaee du hen och set ham fast i Jeren, och amptmanden sagde til Oluf Langgaard, nu skal ieg tage din datter och binde hinder i bast och bond och føre hinder til Aalborg og sette dig i boldt och Jeren, saa gich amptmanden af døren och i det samme sagde til Emmiche Erichsen, HEr byefoget, gjør som i vil forsvare.

Knud Riber til spurde Jens Nielsen, om hand iche hørde, at amptmanden sagde til Oluf Langgaard, at hand skulde lade hanss baren komme til Aalborg efter de høye deputeredis order, svarede, hand hørde det iche, och iche hand vidste mere her om at vinde.

Reinholdt Røder af Thisted vandt, at for ommeldte tid var hand inde til Niels visitors, och Oluf Langgaards pige kom gredendis der ind och bad, at de for Guds skyld vilde komme need och redde hanss lif, och da hand kom der need, stoed Emmiche Erichsen paa gulvvet med hanss dragende koer i hanss haand och sagde til Oluf Langgaard, Din tølper och uforstandige bøffel, huor mange bud skall vi hafve efter dig, da svarede Oluf Langgaard, Jeg vil strax komme, naar min Concept blifver ferdig och mit svar. Och amptmanden sagde til ham, Din flegel, huor lenge skal mand bie efter dig, och støtte ham i hanss nese, at blodet gich ud, och amptmanden gich ud af døren och raabte, HEr byefoget, sticher Eders koer ind, och amptmanden gich af døren och raabte uden for døren, HEr byefoget, gjør hvad ret er. Och ellerss hørde hand iche, at Oluf Langgaard gaf amptmanden nogen aarsag til nogen klamerie i nogen maader.

Boy Pedersen tienendis Johanne Hørsted i Thisted vandt, at forbemeldte omvundene tid kom hand need i gaden och saae, at der var en stoer deel folch ved Oluf Langgaards dør, saa gich hand der ind, och amptmanden sagde og raabte, Slutter ham i Jeren, den best, da sagde Oluf Langgaard, HEr amptmand, vi hafver lov och ret, den vil Jeg referer mig til, da sagde amptmanden, Det siger Jeg nej til, din best, och sagde, HEr byefoget, gjør som i bøer at giøre och slutter ham i Jeren. Och iche hand vidste meere her om at vinde.

Jens Rodsted tilspurde samptlige vinderne, om der ingen af dem var til stede, da Oluf Langgaards svar blef oplest, och hørde hvad amptmanden der om hafde⁹), sampt om ingen af dem er videndis, at der blef sat vagt om Oluf Langgaards hus om natten. Svarede samptligen, at det var dem saa vel som heele byen bevidst, at der stoed vagt heele natten igiennem til om morgenen klochen var 8te, hvilchet byefogden hafde befallet. Huor efter Jens Rodsted var tings vinde begierendis.

10. *September* har Tingskriveren indført i Tingbogen: Knud Pedersen Riber paa amptmandens vegne advarede

mig Søren Villadsen, at Jeg en gang inden i dag 8te dage skulde indfinde mig hos Velborne HEr amptmand med Kongl: Mayst: tingbog hannem at fore vise, saa som hand begierer at hafve nogen underretning af den.

Oluf Langgaard maatte tilsidst opgive sin Modstand. Biskop Bircherod skriver i sin Dagbog under 9.

December: Om Aftenen ankom omsider til Aalborg Oluf Langgaard af Thisted tilligemed sin Datter Kirsten Langgaard, efter at han en Tid lang havde holdt hende nu paa Morsø nu andensteds forstucken - og 20. December: Nu gik, Gud ske Lov, Barnet Kirsten Langgaard foruden nogen Tvang eller haard Medfart godvilligen til Bekendelse, at hun aldrig enten havde været besat eller havde troet sig at være besat, men var til sit Bedrageri forført og instigeret.

Imidlertid var der i November nedsat en Kommission, som skulde kende og dømme i Besættelsessagen. Dommen, der blev afsagt 14. Maj 1697, var navnlig for Oluf Langgaards Vedkommende urimelig haard, han blev dømt til at have sin Boslod og Midler forbrudt og desuden straffes med Jern paa Bremerholm hans Livstid. Men ved Højesteret fik han Oprensning. Højesteretsdommen lyder, saa vidt angaar de Personer, vi her har med at gøre:

Kommissariernes haarde og ugrundede Dom bør ej at komme Oluf Langgaard til Præjudice paa hans Person og Boslod i nogen Maade, men han alene for sin Uvillighed med sit Barns Nedførelse til Aalborg efter Øvrighedens Begæring at betale Kongens Faldsmaal efter Loven, som for trede Gange bedrager sig 40 Rixdaler og en halv. Og som hans Midler og Formue er bleven hannem fravendt og auktionerede, førend endelig Dom udi Sagen til Højesteret var gangen, eller han selv kunde have Tid at faa Kommissariernes Dom beskreven til videre Appel, da bør samme auktionerede Midlers Værd hannem af Assessor Rosenvinge, som dennem ved Byfogden i Thisted haver ladet auktionere, igen restitueres, saaledes som Oluf Langgaard ved højeste Saligheds Ed kan dennem æstimere.

Barnet Kirsten Langgaard bør herefter, under godt og forsvarligt Tilsyn samt kristelig Optugtelse, forblive hos hendes Moster, Maren Lauritzdatter paa Overgaard, og af den hende tilfaldne Mødrenearv underholdes, og ikke tilstedes uden kongelig egen allernaadigste Tilladelse at være under hendes Faders, Oluf Langgaards Opsyn og Varetægt.

Amtmanden Jørgen Scheel Due, som udi den begærte Forfølgning over de forment og paraaabte Troldkvinder samt udi den Handel mod Oluf Langgaard i Thisted ikke forholdt sig saa lovlig, som hans Embede udfordrede, bør betale til Vor Frelsers Kirke et halvt Hundrede Rixdaler.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1938, side 121-132)

⁹ ytrede.